

Епістолярна спадщина Тараса Шевченка

Листи до Андрія Лизогуба

Яна Мартиненко,

викладач кафедри української мови і літератури

Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

У статті висвітлено особливості листування Т. Шевченка з А. Лизогубом, які підтверджують зв'язок письменника з Чернігівщиною. На основі епістолярної спадщини доведено, що поміщик морально і матеріально підтримував поета і був його близьким другом протягом багатьох років.

Ключові слова: епістола, епістолярна спадщина, листування, послання.

Останнім часом в українському літературознавстві значно посилилася увага до письменницького листування. Практично це виявилось в різних аспектах. Насамперед інтерес до епістолярних пам'яток позначився на масовому виданні приватної кореспонденції письменників-класиків та науковому коментуванні цих творів; плідні пошуки літературознавців сприяли цінним знахідкам нових епістолярних матеріалів і їх оприлюдненню в часописах, збірниках тощо.

За літературознавчим словником-довідником за ред. Р. Гром'яка: епістола, або епістолярна література (від грец. *epistole* – лист) – різножанрові твори художньої літератури, в яких використовується форма листа чи послання, узалежнена законами художньої умовності [2, с. 235].

У літературознавчій енциклопедії Ю. Ковалів дає дещо відмінне визначення: епістола або епістолярна література (від лат. *epistola*, від грец. *epistole*) – різножанрові твори художньої літератури та критики, в якій використовується форма листа або послання [1, с. 340].

Однак жанрово-стильова специфіка листів українських критиків і письменників довгий час залишалися на периферії наукових інтересів. Тільки в останні десятиліття було підготовлено кілька наукових праць, присвячених українському епістолярію та його особливостям. Листування стало предметом ґрунтовних досліджень О. Галича, Л. Гінзбург, В. Качкана, М. Коцюбинської, В. Кузьменка, Ж. Ляхової, Г. Мазохи.

Актуальність теми полягає в тому, що письменницький епістолярій посідає вагоме місце в історії розвитку національної літератури від античних часів і до сьогодення. Він є важливою складовою під час аналізу духовно-творчої діяльності митця. Оскільки більшість листів не передбачалися для публікації, багато життєвих ситуацій та історичних фактів у них висвітлювалися об'єктивно.

Мета дослідження – розкрити творчу індивідуальність і проаналізувати жанрово-стильові особливості листів Т. Шевченка до А. Лизогуба.

Епістолярій Т. Шевченка перебував у полі зору багатьох науковців: І. Айзенштока, Л. Вашків, С. Ганжи, Р. Гром'яка, Ж. Ляхової.

Кореспонденція письменника дає змогу краще зрозуміти світоглядні позиції автора і свідчить про його напружену діяльність. Поет листувався з прогресивними громадськими діячами, вченими, митцями. Серед них – Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров, П. Куліш, Марко Вовчок, російський актор М. Щепкін, польський історик і художник Л. Зелеський, учений і фольклорист М. Максимович та інші.

У листах Т. Шевченку висловлює цікаві думки про мистецтво й літературу. Письменник сам відповідавально ставився до листування, тож у своїх відповідях до адресатів був надзвичайно уважний і високо цінував епістолярну майстерність інших.

На сьогодні мало дослідженим, але важливим є листування письменника з А. Лизогубом – поміщиком містечка Седнева Чернігівського повіту, нащадком козацької старшини, великим прихильником мистецтва, художником-аматором.

Вони познайомилися у лютому 1846 року, коли поет подорожував Чернігівщиною за завданням Археологічної комісії [3, с. 406]. Пізніше разом зі своїм братом Іллею Андрій Лизогуб морально і матеріально підтримував поета на засланні: листувався з ним, надсилав папір, малярське приладдя, книжки і гроші. Про це свідчать листи Т. Шевченка до А. Лизогуба 1848–1850 рр.: «...папір мені тепер дуже став у пригоді» [4, с. 45], «...я не знаю, що б зо мною сталося, якби не ви! В великій пригоді стали мені оці 50 карб. » [4, с. 55], «...ви пишете, друже мій любий, що шлете альбом із *papier torchon*...» [4, с. 49], «...цілісіньку ніч не спав, розглядав, дивися, перевертав по-тричі, цілуючи всяку фарбочку» [4, с. 44], «...і Шекспір, і папери, і фарби, і цизорик, і карандаші, і пензлі – все цілісіньке...» [4, с. 44]. Згодом поміщик зберігав твори літературної та образотворчої спадщини Т. Шевченка: «Сажин мені нічого не пише, не знаю, де він дів мою портфель з рисунками дрібними, там цілий жмут їх було. Як побачите його, то спитайте, та й возьміть до себе...» [4, с. 37].

Тривалий час письменник плідно працював у художній майстерні в маєтку Лизогубів. За спогадами сучасників, усі стіни малярні було списано віршами і малюнками. Про близьку дружбу чоловіків свідчать звертання Т. Шевченка до адресата: «мій єдиний друже» [4, с. 44], «голубе сизий» [4, с. 44], «друже мій добрий» [4, с. 37]. Також не менш цікавими були прощальні слова-звертання до А. Лизогуба: «Не забувай мене, єдиний мій! Коли не побачимося на сім світі, то вже певне зострінемося на тім. До свидання!» [4, с. 45], «Бувайте здорові, низенько кланяюсь Ілїї Івановичу і всьому дому вашому, не забувайте безталанного Т. Шевченка» [4, с. 35], «Молюся Богу, щоб послав здоров'я Н[адії] Д[митрівні] і радість всьому дому вашому, спасибі вам, бувайте здорові та напишіть хоч стрічку до мене, до удячного вам Т. Шевченка» [4, с. 44].

З листів ми дізнаємось: «На другий день, як я од вас поїхав, мене арестували в Києві, на десятій – посадили в каземат в Петербур[рзі], а через три місяці я опинився в Орской крепости.... » [4, с. 35] – у 1847 році письменника заарештовано на Київській заставі під час переправи через Дніпро; «...я тепер веселий йду на Аральське море» [4, с. 45] – ми знаємо, що поета брали в експедицію як художника; «...я живу тепер не в казармах» [4, с. 55]; «...посилаю вам оцього гарнадера (це я); згадуйте мене, дивлячись на його, друже мій добрий» [4, с. 49] – Т. Шевченко пише про автопортрет

у солдатській формі; «сьогодні неділя – на муштру не поведуть» [4, с. 44].

Інший настрій листів – це сум і переживання письменника під час ув'язнення: «Опріч нудьги, всі лиха перебували в мене, навіть і мужа, – аж згадувать бридко!» [4, с. 49], «Я страшно мучуся, бо мені заперещено писать и рисовать. А ночі, ночі! Господи, які страшні та довгі! – та ще й у казармах» [4, с. 37], «...якби вони знали, що єдине слово ласкаве тепер для мене паче всякої радості – так що ж, недогадливі...» [4, с. 40], «...лихо діється зі мною, та не одно, а всі лиха упали на мою голову» [4, с. 41].

Всі збережені листи Т. Шевченка до А. Лизогуба мали однакову структуру: дата і місце написання, звернення до адресата, прив'язка до попереднього листа, коротка розповідь про події останніх днів, вітання друзям і родичам (найчастіше Варварі Репніній і Надії Дмитрівні – дружині А. Лизогуба) і підпис «Щирий твій Т. Шевченко» [4, с. 45] або «Т. Ш.» [4, с. 55].

В статье освещены особенности переписки Т. Шевченко с А. Лизогубом, подтверждающие связь писателя с Черниговщиной. На основе эпистолярного наследия доказано, что помещик морально и материально поддерживал поэта и был его близким другом на протяжении многих лет.

Ключевые слова: епістола, епістолярне насліддя, переписка, послання.

The article dwells on the peculiarities of the correspondence between T. Shevchenko and A. Lyzohub. Letters confirm writer's connection to the Chernihiv region. According to the epistolary heritage it was proved that landowner supported the writer in moral and material way and was his near friend for many years.

Key words: epistle, epistolary heritage, correspondence, letter.

Отже, можна стверджувати, що взаємини Т. Шевченка й А. Лизогуба не обмежувалися періодом їх безпосереднього спілкування. Ми бачимо, що ця дружба тривала протягом багатьох років. Доказом цього є епістолярна спадщина, яка свідчить про близькі стосунки, взаємодопомогу і взаємопідтримку чоловіків.

Список використаних джерел

1. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. / Автор-укладач Ковалів Ю. І. – К.: «Академія». – Т. 1. – 608 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / Уклад.: Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. – 2-е вид., випр., доповн. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
3. Лизогуб Андрій Іванович // Довідник з історії України. – 2-е видання. – К., 2001. – 856 с.
4. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у 12-и томах. – К.: Наукова думка, 2003, Т. 6, – 632 с.